

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПЪРВО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО „ЯНКОВ срещу БЪЛГАРИЯ”

(Жалба № 39084/97)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

11 декември 2003 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

11/03/2004

Това решение става окончателно при условията, предвидени в чл. 44, т. 2 от конвенцията. То може да претърпи редакционни промени.

По делото Янков срещу България,

Европейският съд по правата на човека (първо отделение), като заседава в следния състав:

Г-н К.Л. РОЗАКИС, *председател*,

Г-жа Ф. ТУЛКЕНС,

Г-жа Н. ВАИЧ,

Г-н Е. ЛЕВИТС,

Г-жа С. БОТУШАРОВА,

Г-н А. КОВЛЕР,

Г-н В. ЗАГРЕБЕЛСКИ, *членове на състава*

и г-н С. Нилсен, заместник-секретар на отделение,

след съвещание при закрити врата, проведено на 20 ноември 2003 г., постанови следното решение, прието на горепосочената дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Делото е образувано по жалба (№ 39084/97) срещу Република България, подадена на 5 септември 1997 г. до Европейската комисия по правата на човека (наричана по-нататък “комисията”) на основание предишния чл. 25 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (наричана по-нататък “конвенцията”) от г-н Тодор Антимов Янков, български гражданин (наричан по-нататък “жалбоподателят”).

2. Жалбоподателят е представляван от г-н М. Екимджиев, адвокат от Пловдив. Българското правителство (наричано по-нататък “правителството”) е представлявано от своите агенти г-жа Г. Самарас и г-жа М. Димова от Министерството на правосъдието.

3. Наред с други оплаквания жалбоподателят твърди, че чл. 3 от конвенцията е бил нарушен, тъй като косата му била обръсната и в продължение на седем денонощия той бил изолиран в наказателна килия при лоши условия; твърди също, че е била извършена неоснователна намеса в неговата свобода на изразяване, тъй като е бил наказан за писмени твърдения с критичен характер по адрес на държавните органи; че са били извършени нарушения на правата му по чл. 5 от конвенцията и наказателното производство срещу него е било прекомерно продължително.

4. Жалбата е предадена на съда на 1 ноември 1998 г., датата на влизане в сила на Протокол № 11 към конвенцията (чл. 5, т. 2 от Протокол № 11).

5. На 11 май 2000 г. съдът (четвърто отделение) обявява жалбата за частично недопустима.

6. На 1 ноември 2001 г. съдът променя състава на своите отделения (чл. 25, т. 1 от правилника на съда). Настоящото дело е разпределено на новосформираното Първо отделение (чл. 52, т. 1 от правилника на съда). В рамките на това отделение съдебният състав, определен да разгледа делото (чл. 27, т. 1 от конвенцията), е образуван съобразно чл. 26, т. 1 от правилника на съда.

7. С решение от 12 септември 2002 г. съдът обявява жалбата за допустима в останалата ѝ част.

8. Както жалбоподателят, така и правителството са представили писмени становища по същество (чл. 59, т. 1 от правилника на съда).

ФАКТИЧЕСКА СТРАНА

I. ОБСТОЯТЕЛСТВА ПО ДЕЛОТО

9. Жалбоподателят г-н Тодор Антимов Янков е български гражданин, роден през 1943 г. и живеещ в Пловдив.

A. Наказателно производство срещу жалбоподателя

1. Предварително производство

10. Жалбоподателят е бил изпълнителен директор на земеделски инвестиционен фонд и финансова компания. Той също е преподавал икономика – област, в която има научна степен “доктор”.

11. На 11 март 1996 г. районният прокурор на Пловдив образувал предварително производство (№ 300/96) срещу жалбоподателя и други лица във връзка с поредица от финансови сделки. Срещу жалбоподателя било повдигнато обвинение по чл. 282, ал. 2 и 3 от Наказателния кодекс за неизпълнение на служебните задължения с цел получаване на наследваща се облага от него и от други лица.

12. В хода на разследването обвинението било изменяно неколккратно. Обвинения били повдигнати общо срещу осем лица.

13. По време на разследването, което продължило една година и близо два месеца, следователят разпитал 47 свидетели, проучил множество финансови и банкови документи, назначил експертизи и извършил претърсвания.

14. На 5 май 1997 г. предварителното производство приключило и делото било изпратено на компетентния прокурор.

15. На 1 юли 1997 г. прокурорът внесъл в Районен съд в Пловдив обвинителен акт от 32 страници, съпроводен от 20 тома документи.

2. Съдебно производство

16. Първото заседание по делото се провело от 17 до 30 септември 1997 г. Районният съд изслушал подсъдимите, няколко свидетели и експерти. Някои свидетели не се явили. Както обвинението, така и защитата поискали отлагане на делото.

17. Делото продължило на 25 ноември 1997 г. Районният съд изслушал няколко свидетели. Десет други свидетели не били редовно призовани, а трети не се явили, въпреки че били призовани редовно. Делото било отложено за 7 януари 1998 г.

18. На 1 декември 1997 г. съдът в разпоредително заседание допуснал искането на единия подсъдим на експертите да бъдат поставени допълнителни въпроси. Експертите представили своето заключение на 5 януари 1998 г.

19. Делото продължило на 7 и 8 януари 1998 г. Съдът отложил заседанието поради неявяване на някои свидетели и назначил допълнителна финансова експертиза.

20. Заседанието, насрочено за 9 април 1998 г., било отложено за 6 юли 1998 г., а след това за 19 октомври 1998 г. поради лошото здравословно състояние на жалбоподателя.

21. На 19 октомври 1998 г. районният съд провел последното си заседание. Той изслушал пренията на страните.

22. На 30 октомври 1998 г. районният съд в Пловдив признал жалбоподателя за виновен за нареждането на парични преводи за чужбина в нарушение на относимите актове за финансова дейност. Преводите били наредени без доказателство за законна цел и от името на клиенти на финансовата компания на жалбоподателя, които не били напълно идентифицирани от него. Жалбоподателят бил признат за виновен и за издаването на пълномощно, което предоставяло широки правомощия на друго лице в нарушение на задълженията му като управител на финансовата компания. Жалбоподателят бил оправдан по останалите пунктове на обвинението срещу него и бил осъден на пет години лишаване от свобода.

23. Мотивите към решението на районния съд били връчени на жалбоподателя на неуточнена дата през февруари 1999 г.

24. На няколко пъти в хода на производството преписката по делото не била достъпна, тъй като неколкократно била изпращана на компетентния съд за разглеждане на искания от жалбоподателя и от други подсъдими за изменяване на наложената им мярка "задържане под стража" в предварителното производство. На практика при всяко такова искане делото било изпращано заедно с искането.

25. През цялото времетраене на производството на районния съд, а по-късно и на окръжния съд (вж. по-долу) се налагало да търси

съдействие от полицията за установяване на адресите на свидетелите и за довеждането им в съда.

3. Производство по обжалване

26. На 19 ноември 1998 г. жалбоподателят обжалвал осъдителната присъда.

27. На 6 декември 1999 г. окръжният съд в Пловдив провел първото си заседание, което било отложено за 13 март 2000 г. поради здравословни проблеми на едно от другите обжалващи присъдата лица.

28. На 5 юни 2000 г. окръжният съд отменил осъдителната присъда на жалбоподателя и върнал делото във фазата на предварителното производство.

4. Възобновяване на разследването

29. Районната прокуратура в Пловдив, според която решението на окръжния съд било неясно или погрешно, се опитала да го протестира или да поиска неговото тълкуване. Оттук се породил спор за приложимия срок – въпрос, който прокурорските органи отнесли до Върховния касационен съд. На 27 ноември 2000 г. ВКС отхвърлил искането на прокуратурата.

30. По делото не били предприети никакви други действия поне до ноември 2002 г., когато е получена последната информация от страните. Предварителното производство срещу жалбоподателя пред прокурорските органи в Пловдив все още е не е завършено.

Б. Задържане на жалбоподателя под стража

1. Задържане под стража в предварителното производство

31. На 12 март 1996 г. жалбоподателят бил арестуван и задържан под стража по следствено дело № 300/96 с постановление на следовател, потвърдено от прокурор.

32. На 18 март 1996 г. жалбоподателят обжалвал задържането под стража пред районния прокурор на Пловдив. Той твърдял включително, че действията, за които било повдигнато обвинение срещу него, не съставлявали престъпление (съгласно нормативните актове за банковата и валутната дейност в сила към момента на извършване на тези действия) и следователно обвинението било незаконно. Твърдял също, че не съществува опасност той да се укрие или да извърши друго престъпление. На 27 март 1996 г. жалбата била отхвърлена от районния прокурор, който между другото изтъкнал:

“При повдигнатото обвинение за престъпление по чл. 282, ал. 2 от Наказателния кодекс срещу Янков мярката за неотклонение “задържане под стража” е задължителна съобразно с чл. 152, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс. Невземането на така задължителната мярка за неотклонение е възможност, която се преценява от органите на предварителното производство и то само ако с оглед характера на делото и конкретните данни за обвиняемия, няма опасност той да се укрие, да извърши друго престъпление или да осуети разкриването на обективната истина.

В конкретния случай данните по делото сочат, че ако Янков бъде освободен, съществува опасност той да се укрие, да извърши друго престъпление или да осуети разкриването на обективната истина ... Органите на предварителното производство нямат задължение при неприключило предварително производство да посочат точно и от кои фактически обстоятелства се правят горепосочените изводи.”

33. На 18 април 1996 г. жалбоподателят сезирал районния съд с искане да бъде освободен, тъй като повдигнатите обвинения не съдържаха данни за вмененото му престъпление и цитираните разпоредби били неприложими, доколкото той не бил служител или длъжностно лице на банката, за чието имущество се отнасяло производството. Страните не представят друга информация относно разглеждането на тази жалба.

34. На 29 април 1996 г. прокурор от Главна прокуратура потвърдил постановлението на районния прокурор от 27 март 1996 г., като добавил, че опасността жалбоподателят да се укрие, да извърши друго престъпление или да осуети разкриването на обективната истина произтича от обстоятелството, че той имал финансови и други отношения с лица, напуснали страната. Доводите на жалбоподателя за липса на престъпление, които се опирали върху анализ на относимите актове за банковата и финансовата дейност, следвало да се преценяват само от следователя, а по-късно и при разглеждането на делото по същество.

35. На 11 септември 1996 г. друго искане било отхвърлено от повисшестоящ прокурор от Главна прокуратура, тъй като поради висящността на предварителното производство съществувал риск жалбоподателят да се опита да осуети разкриването на обективната истина. Освен това доводите, свързани с обвиненията по същество, можели да бъдат разгледани само след събиране на необходимите доказателства.

36. На 12 септември 1996 г. жалбоподателят подал до районната прокуратура друго искане за освобождаване. Той между другото изтъкнал, че е бил задържан твърде дълго и всички относими доказателства били събрани.

37. На 15 ноември 1996 г. жалбоподателят поискал да бъде прегледан от лекари, тъй като здравословното му състояние се влошавало поради продължителното задържане.

38. На 12 декември 1996 г. жалбоподателят подал нови искания за освобождаване до районната прокуратура и до Главна прокуратура.

39. На 13 декември 1996 г. районният прокурор отхвърлил исканията, като между другото отбелязал, че срещу жалбоподателя е повдигнато обвинение за тежко умишлено престъпление и срещу него има друго висящо предварително производство. Това било следствено дело № 929/96, образувано на неуточнена дата през 1996 г., по което държавните органи водели отделно наказателно производство.

40. На 28 декември 1996 г. жалбоподателят подал до районния прокурор жалба, тъй като предварителното му задържане било незаконно.

41. Тази жалба била отхвърлена на 30 януари 1997 г. с мотива, че според ал. 3 на чл. 152 от НПК освобождаването било невъзможно, тъй като срещу жалбоподателя имало и друго незавършено наказателно производство (следствено дело № 929/96). По тази причина вземането на мярка за неотклонение задържане под стража спрямо обвиняемия било задължително. Освен това разследването по първото дело (№ 300/96) напредвало и скоро щяло да приключи.

42. На 13 февруари 1997 г. жалбоподателят обжалвал мярката задържане под стража пред районния съд, тъй като законоустановеният максимален срок за разследването бил изтекъл, а доколкото обвинението се опирало върху вече проверени документи, не съществувала опасност той да повлияе върху доказателствата. Освен това той бил разпитван няколко пъти преди арестуването му и нито веднъж не се опитал да избяга.

43. Искането било подадено до районната прокуратура, която съгласно установената практика трябвало да я препрати на районния съд заедно с делото. На 25 февруари 1997 г., когато адвокатът на жалбоподателя подал оплакване в районна прокуратура, искането все още не било изпратено на съда.

44. На неуточнена дата жалбоподателят подал молба до прокурорските органи, като твърдял, че неговата мярка за неотклонение задържане под стража, взета по следствено дело № 929/96 - второто висящо досъдебно производство срещу него, е незаконна. На 11 март 1997 г. районният прокурор разгледал молбата и решил да отмени мярката задържане под стража по следствено дело № 929/96, тъй като жалбоподателят бил задържан по следствено дело № 300/96.

45. Задържането под стража на жалбоподателя, постановено по следствено дело № 300/96, било продължено от районния прокурор на 23 април 1997 г.

46. На 24 и 26 март 1997 г. адвокатът на жалбоподателя направил повторно искане за медицински преглед на неговия подзащитен. Той заявил, че при свиждането на 21 март 1997 г. е заварил жалбоподателя

във видимо влошено здравословно състояние. На неуточнена дата през следващите седмици явно бил извършен медицински преглед.

47. На 23 април 1997 г. районният прокурор отказал да освободи жалбоподателя. Прокурорът взел предвид медицинското заключение, в което явно се установявало, че жалбоподателят страда от високо кръвно налягане, артериосклероза, камък в бъбрека, диабет, проблеми с белите дробове и простатата, проблеми с кръвоносните съдове и депресия. След като се запознал с терапията, назначена от лекаря, прокурорът отбелязал, че жалбоподателят може да бъде лекуван в място за задържане при умерен риск за неговото здраве и здравословното му състояние трябва да бъде следено внимателно. Прокурорът подчертал също, че срещу жалбоподателя е повдигнато обвинение за тежко престъпление, което по негово мнение правело освобождаването му невъзможно.

2. Продължаване на задържането под стража след предаването на обвиняемия на съд

48. На 1 юли 1997 г. жалбоподателят бил предаден на съд. На 23 юли 1997 г. той обжалвал мярката за неотклонение задържане под стража пред районния съд, като твърдял, че обвиненията срещу него не са издържани. Той освен това твърдял, че задържането му е станало излишно, тъй като всички доказателства били събрани. Жалбоподателят подчертал отново, че има семейство и постоянен адрес, че е уважаван гражданин и никога не е имало убедителни доказателства за опасност той да се укрие, да извърши престъпление или да осуети разкриването на обективната истина. Наред с това той се оплаквал от лошото си здравословно състояние и приложил медицински заключения от 10 януари и от 19 и 27 юни 1997 г. Адвокатът на жалбоподателя се позовал и на конвенцията и поискал от съда да даде мотивиран отговор на всеки негов довод.

49. След като разгледал случая на жалбоподателя в разпоредително заседание, на 28 юли 1997 г. районният съд отхвърлил искането за изменяване на мярката. Съдът заявил:

“Срещу жалбоподателя Тодор Антимов Янков е повдигнато обвинение по чл. 282, ал. 3 от Наказателния кодекс – квалифициран състав на престъпление по служба. Съгласно разпоредбата на чл. 152, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс мярка за неотклонение задържане под стража се взема задължително за тежко умишлено престъпление. В случая обвинението спрямо подсъдимия Тодор Янков касае именно такова престъпление. Не са налице изключващите основания на ал. 2 от същия текст [което допуска изменяване или отменяване на мярката за неотклонение задържане под стража], тъй като съществува реална опасност подсъдимият да осуети разкриването на обективната истина или да се укрие. Освен това съгласно чл. 152, ал. 3 от НПК изключението по ал. 2 на същата разпоредба не може да ползва подсъдим, срещу когото има висящо предварително производство и за друго престъпление. От документите по

делото е видно, че районна прокуратура – Пловдив, е отделила и изпратила на Софийска районна прокуратура материали за друго престъпление. Поради това не е налице законно основание за освобождаването на жалбоподателя.”

50. На 29 юли 1997 г. жалбоподателят обжалвал пред окръжния съд. На 30 юли 1997 г., преди да изпрати жалбата, районният съд в разпоредително заседание потвърдил отказа си да освободи жалбоподателя. На 4 август 1997 г. делото било изпратено в окръжния съд. На 11 август 1997 г. районният съд в Пловдив в разпоредително заседание отхвърлил жалбата със същите мотиви. След запознаване с медицинското заключение този съд приел, че условията на задържането не увреждали здравето на жалбоподателя.

51. На първото по делото заседание пред районния съд в Пловдив на 17 септември 1997 г. жалбоподателят обжалвал мярката за неотклонение задържане под стража. Жалбата била отхвърлена с мотива, че срещу жалбоподателя е повдигнато обвинение за тежко умишлено престъпление, за което задържането под стража било задължително, и изключението по чл. 152, ал. 2 от НК не ползвало подсъдим, срещу когото има незавършени предварителни производства за други престъпления.

52. На 25 ноември 1997 г., на второто заседание пред районния съд в Пловдив жалбоподателят обжалвал мярката за неотклонение задържане под стража с мотива, че не би могъл да осуети разкриването на обективната истина, тъй като всички доказателства и релевантни свидетелски показания вече са били разгледани от съда. Той изтъкнал също, че няма опасност да се укрие, като се имат предвид неговото положение в обществото и семейните му връзки. Същия ден съдът отхвърлил жалбата му с мотива, че жалбоподателят е обвинен за тежко умишлено престъпление и не са настъпили нови обстоятелства. На 1 декември 1997 г. жалбоподателят обжалвал пред окръжния съд. На 15 декември 1997 г. окръжният съд отхвърлил тази жалба в разпоредително заседание с мотива, че жалбоподателят е обвинен за тежко умишлено престъпление и следователно по-нататъшното му задържане е обосновано, особено предвид тежестта на твърдяното престъпление.

53. Следващото искане на жалбоподателя за изменяване на мярката в гаранция, в което той между другото изтъкнал, че с оглед на възрастта му няма опасност да се укрие, била отхвърлена от районния съд в заседание на 8 януари 1998 г. с мотива, че той е обвинен в тежко умишлено престъпление и срещу него имало друго висящо дело.

54. На 13 януари 1998 г. жалбоподателят обжалвал пред окръжния съд. Преди да изпрати тази жалба, на 14 януари 1998 г. районният съд в разпоредително заседание разгледал въпроса отново и потвърдил своя отказ да освободи жалбоподателя. На 19 януари 1998 г. окръжният съд в разпоредително заседание отхвърлил жалбата.

55. На 9 февруари 1998 г. адвокатът на жалбоподателя поискал на последния да бъде извършен медицински преглед, тъй като здравословното му състояние междувременно се влошило и той трябвало да престои четири дни в болница. На 27 февруари 1998 г. жалбоподателят бил прегледан от лекар, който препоръчал той да бъде изпратен в специализирана кардиологична болница и да бъде лекуван от специалисти.

56. На 9 март 1998 г. жалбоподателят поискал да бъде освободен на основата на това медицинско заключение. Освен това той изтъкнал, че не съществуват доказателства за опасност той да се укрие или да извърши друго престъпление.

57. От 10 до 17 март 1998 г. жалбоподателят бил изолиран в наказателна килия (вж. по-долу).

58. На 19 март 1998 г. районният съд разгледал жалбата от 9 март 1998 г. в присъствието на жалбоподателя. Съдът отхвърлил жалбата, като приел, че рискът за здравето на жалбоподателя бил един и същ, независимо от това дали той се намира в затвора или в дома си. На 24 март 1998 г. жалбоподателят обжалвал пред окръжния съд. На 25 март 1998 г., преди да изпрати жалбата, районният съд в разпоредително заседание разгледал отново въпроса и потвърдил своя отказ да освободи жалбоподателя. На 30 март 1998 г. окръжният съд отхвърлил жалбата в разпоредително заседание. Той констатирал, че няма промяна в обстоятелствата или факти, доказващи, че ако бъде освободен, жалбоподателят няма да извърши престъпление, да осуети разкриването на обективната истина или да се укрие.

59. Междувременно на 20 март 1998 г. жалбоподателят отново бил прегледан от трима лекари, които установили, че той страда от тромбоза, която би могла да застраши живота му, и препоръчали почивка и периодични прегледи от специалист. На 25 март 1998 г. жалбоподателят бил приет в болница.

60. На 9 април 1998 г. жалбоподателят подал ново искане за изменяване на мярката за неотклонение в гаранция, като се позовал на влошеното си здравословно състояние. Искането било отхвърлено от районния съд на 23 април 1998 г. в заседание, на което съдът изслушал показанията на трима лекари и установил, че здравословното състояние на жалбоподателя се следи достатъчно добре и той е получил медицинско лечение.

61. На 29 април 1998 г. жалбоподателят обжалвал пред окръжния съд. На 30 април 1998 г., преди да изпрати жалбата, районният съд в разпоредително заседание потвърдил своя отказ да освободи жалбоподателя. На 11 май 1998 г. окръжният съд отхвърлил жалбата в разпоредително заседание. Той приел, че не са налице обективни обстоятелства, които да обосноват извода, че жалбоподателят няма да осуети разкриването на обективната истина. Наред с това съдът

констатирал, че “продължителността на задържането не може да служи като аргумент за отклонение от строгите разпоредби на чл. 152 НПК”, а здравословните проблеми на жалбоподателя могли да бъдат решени удовлетворително чрез преместването му софийския затвор, където се предполагало, че медицинското обслужване е по-добро. На 19 май 1998 г. жалбоподателят бил преместен в софийския затвор.

62. На 30 юни 1998 г. жалбоподателят бил приет в болница.

63. На 6 юли 1998 г. жалбоподателят отново поискал да бъде освободен под гаранция, като се позовал на лошото си здравословно състояние и прекомерната продължителност на задържането.

64. На 9 юли 1998 г. районният съд провел открито съдебно заседание и решил жалбоподателят да бъде освободен под гаранция по медицински съображения. Жалбоподателят внесъл гаранцията и бил освободен на 10 юли 1998 г.

В. Наказване на жалбоподателя с изолиране в наказателна килия и обръсване на косата му през март 1998 г.

65. На 10 март 1998 г. при обиск на жалбоподателя преди свиждане с неговите адвокати затворническата администрация иззела материал, напечатан на пишеща машина. Според жалбоподателя това бил ръкопис на книга, която той пишел и в която описвал събитията, свързани с неговото задържане и с наказателното производство срещу него. Той възнамерявал да прочете някои пасажии на адвокатите си. Според служителя в затвора, който иззел материала, жалбоподателят възнамерявал да го предаде на адвоката си.

66. Правителството представя няколко страници от иззетия материал. Личи, че ръкописът е бил в груб вариант и не е бил готов за публикуване. Относимите абзаци гласят:

“Обвиненията срещу мен не съдържаха никакви факти или доказателства, които да показват някакви престъпни намерения от моя страна или престъпление, извършено от мен... Мога да определя действията на властите спрямо мен само като необосновани и незаконни...”

Вратата ... щракна ... изправихме се, с ръце зад гърба и с гръб към надзирателите: страхуваха се, че можем да ги нападнем, с пластмасовите си чаши... Така и не разбрах защо тези охранени безделници се страхуват и двама или трима от тях винаги присъстват на раздаването на храната... Ядох само две-три корички хляб и толкова лъжици от помията, която те наричаха супа. Чувахме, че разреждали супата ... Колко мъчителни бяха тези моменти – да виждаш очите на друг гладен затворник ... да виждаш как човешки същества се превръщат в животни ... Наистина икономическото положение в България бе тежко ... Но да се дава толкова малко и толкова лоша храна на задържани хора бе нечовешко ..., още повече когато до нас стигаше ароматът на пържено месо, идващ от помещенията на надзирателите. Това е садизъм...

Много беше трудно, когато забраняваха свижданията с роднини и приятели. Това не се правеше навсякъде – магистратите в Пловдив бяха решили да поставят рекорд по нечовешко отношение към задържаните...

[Отначало] не знаех и никога на бях подозирал как изглеждат следствените и съдебните органи на демократична България. Дълго време се надявах, че има недоразумение ...

Претърсването [на апартамента] бе извършено от полицейския служител [Б.] Поведението му издаваше неговата неопитност, той бе едно провинциално парвеню...

Можех ли да си помисля, когато работех по 15-16 часа дневно ..., че ще дойде ден, когато всичко, което съм направил ... ще бъде отритнато ... от неколцина могъщи безскрупулни люде, “служители на реда и законността”?

Времето за тоалетната е 1,5 - 2 минути ... Ако някой остане по-дълго, следват кръсъци, псувни, тропане по вратата, удари с палката ... Не ви се вярва ли? И аз не вярвах, че такива условия на живот могат да съществуват в тази страна ...

Надзирателите, повечето от които са селяндури и получават по-високи заплати ... от учителите, лекарите и инженерите, “работят” 24 часа и след това почиват 72 часа ...Те са властта в затвора, те са всичко, ние зависим от тях. Сред тях наистина има по-млади и интелигентни момчета, но те са малцинство ...

Когато се оплакахме от всички тези отвратителни неща, никога нямаше ефект ... Два пъти правиха проверка..., и служителите търчаха нагоре-надолу, трябваше да се почисти, мястото за задържане да бъде приведено в по-добър вид; страх ги беше затворниците да не се оплачат. Но инспекторите идваха, правеха формално посещение и си тръгваха.”

67. На 10 март 1998 г., след като изслушал жалбоподателя и засегнатите служители в затвора, началникът на пловдивския затвор издал заповед № 99, която гласяла:

“В съответствие с чл. 76, б. “к” от Закона за изпълнение на наказанията задържаният Тодор Янков се наказва с изолиране в наказателна килия за срок от седем денонощия ... за използвани обидни и клеветнически изрази по отношение на офицери, следователи, съдии, прокурори и държавни органи.”

68. Заповед № 99 не била връчена на жалбоподателя. Тя била приведена в изпълнение незабавно на 10 март 1998 г.

69. Преди отвеждането му в наказателната килия жалбоподателят явно бил прегледан от лекар.

70. Също така преди отвеждането му в наказателната килия косата му била обръсната.

71. Според жалбоподателя наказателната килия нямала тоалетна и той бил принуден да използва кофа, която не била почиствана редовно. Хигиената била лоша, а светлината - недостатъчна.

72. На неуточнена дата адвокатите на жалбоподателя, научавайки за наказанието, телефонирали на началника на Главното управление на

местата за лишаване от свобода, който бил снабден със съответни правомощия да разглежда жалби срещу изолирането в наказателна килия.

73. На 17 март 1998 г. жалбоподателят излязъл от наказателната килия.

74. На 19 март 1998 г. той се явил в открито заседание в районния съд. Ясно се виждало, че главата му е била обръсната девет дни преди това.

75. На 20 март 1998 г. адвокатите на жалбоподателя сезирали заместник-министъра на правосъдието с жалба против началника на затвора. Те между другото споделили тревогата на жалбоподателя, че началникът на затвора многократно проявявал лична враждебност към него и действал незаконно.

76. На 29 април 1998 г. заместник-министърът на правосъдието отговорил на адвокатите на жалбоподателя. Заместник-министърът изтъкнал и следното:

“Във връзка с ваша жалба за незаконни действия [на началника на затвора] бе извършена проверка ... Със заповед № 99 от 10 март 1998 г. ... обвиняемият Янков е наказан с изолиране в наказателна килия за срок от седем денонощия. Дисциплинарното наказание е наложено, тъй като иззетите книжа са съдържали изрази и квалификации, обидни за служителите на Министерството на вътрешните работи, следствените органи, съдебната власт, прокуратурата, затворническата администрация и държавните органи и учреждения (чл. 46 от ППЗИН). Той не е наказан, защото е написал въпросния материал и е искал да го изнесе извън затвора, тъй като това е негово право. Материалът е бил върнат на обвиняемия Янков.

Обвиняемият страда от хронично заболяване – тромбоза. В затвора той е бил постоянно наблюдаван и лекуван. Два пъти е бил изпращан на лечение извън затвора и ще бъде изпратен на такова лечение отново, ако се наложи”.

II. ОТНОСИМИ НАЦИОНАЛНИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ И ПРАКТИКА

A. Наказателен кодекс

77. Чл. 282, ал. 1 гласи:

“Длъжностно лице [т.е. лице, което управлява чуждо имущество или изпълнява служба], което наруши или не изпълни служебните си задължения, или превиши властта или правата си с цел да набави за себе си или за друго облага или да причини другиму вреда и от това могат да настъпят немаловажни вредни последици, се наказва с лишаване от свобода до пет години ...”

78. Третата алинея на чл. 282, разгледана във връзка с първата и втората алинея на същия член, предвижда наказание от три до десет

години лишаване от свобода в особено тежки случаи, ако от деянието са настъпили значителни вредни последици или лицето заема отговорно служебно положение.

Б. Наказателно-процесуален кодекс

1. Правомощие за вземане на мярка задържане под стража в предварителното производство

79. През съответния период и до реформата от 1 януари 2000 всяко арестувано лице се отвежда пред следовател, който решава дали срещу него да бъде взета мярка задържане под стража. Решението на следователя подлежи на одобрение от прокурор. Мястото и функциите на следователите и прокурорите според българското право са обобщени в т. 25-29 от решението на съда по делото *Николова срещу България (Nikolova v. Bulgaria [GC], no. 31195/96, ECHR 1999-II)*.

2. Законови критерии и практика във връзка с изискванията и обосноваването на задържането под стража в предварителното производство

80. През съответния период ал. 1 и 2 на чл. 152 гласят:

“(1) Мярка за неотклонение задържане под стража се взема за тежко умишлено престъпление.

(2) В случаите на ал. 1 мярката за неотклонение може да не се вземе, ако няма опасност обвиняемият да се укрие, да осуети разкриването на обективната истина или да извърши друго престъпление.”

81. Съгласно чл. 97, т. 3 от Наказателния кодекс “тежко престъпление” е това, за което е предвидено наказание лишаване от свобода повече от пет години.

82. Според практиката на Върховния съд по това време (сега тя отчасти е изгубила значението си поради измененията, влезли в сила от 1 януари 2000 г.) чл. 152, ал. 1 изисква спрямо лице, обвинено в тежко умишлено престъпление, задължително да се взема мярка задържане под стража. Изключение по чл. 152, ал. 2 е възможно само когато е очевидно и напълно несъмнено, че всяка опасност лицето да се укрие или да извърши друго престъпление е изключена обективно, каквито са например случаите, когато обвиняемият е тежко болен или е в напреднала възраст, или вече е задържан на друго основание като изтърпяване на наказание лишаване от свобода (Определение № 1 от 04.05.1992 г. по н.д. № 1/92, Бюлетин на ВС 1992/93, стр. 172; Определение № 4 от 21.02.1995 г. по н.д. № 76/95; Определение № 78

от 06.11.1995 г. по н.д. № 768/95; Определение № 24 по н.д. № 268/95, Бюлетин на ВС 1995 г., стр. 149).

83. Ал. 3 на чл. 152 в редакцията ѝ от август 1997 г. предвижда, че мярка за неотклонение задържане под стража се взема без изключение, когато по отношение на обвиняемия има друго незавършено производство по обвинение за престъпление от общ характер, както и в случаите на рецидив.

84. На 21 март 1997 г. Върховният касационен съд разгледал искане на главния прокурор за тълкувателно решение по чл. 152 от Наказателно-процесуалния кодекс. ВКС приел, че чл. 152, ал. 3 противоречи на конституцията, на конвенцията и на Международния пакт за граждански и политически права. По тези причини той решил да отнесе въпроса до Конституционния съд, който е компетентен да се произнесе за съответствието на българското законодателство с Конституцията и с международните договори. Конституционният съд не се произнесъл, тъй като междуременно спорната норма била отменена (с действие от 11 август 1997 г.).

3. Съдебен контрол върху мярката за неотклонение задържане под стража

85. През съответния период становището на Върховния съд било, че когато съдилищата разглеждат жалба против мярка за неотклонение задържане под стража, втората инстанция не контролира дали са "достатъчно доказателства", а проверява само решението относно мярката за неотклонение (Определение № 24 от 23.5.1995 г. по н.д. № 268/95, Бюлетин на ВС 1995, стр. 149).

86. Съобразно общите правила на чл. 39 и 40 от НПК и трайната практика, исканията на задържаните лица за освобождаване в съдебната фаза на процеса се разглеждат от съдебния състав, пред който се води делото, в разпоредително заседание или в съдебно заседание с призоваване на страните.

87. Определението на съдебния състав подлежи на проверка от по-горния съд (чл. 344, ал. 3). Жалбата се подава в седемдневен срок (чл. 345) чрез съда, пред който се води делото (чл. 348, ал. 4 във вр. с чл. 318, ал. 2). Съгласно чл. 347, след като получи жалбата съдът в разпоредително заседание трябва да реши дали са налице основания за отменяване или изменяване на неговото определение. Ако не намери такива основания, съдът, пред който се води делото, изпраща жалбата на по-горния съд.

88. Чл. 348 предвижда, че апелативната инстанция може да разгледа жалбата в разпоредително заседание, а ако намери това за необходимо – в съдебно заседание с призоваване на страните.

В. Закон за изпълнение на наказанията и правилник за прилагането му, в редакцията им през съответния период

89. Според чл. 76, б. “к” от ЗИН на лишен от свобода, който е извършил дисциплинарно нарушение, могат да бъдат наложени дисциплинарни наказания, едно от които е изолиране в наказателна килия за срок до четиринадесет денонощия.

90. Според чл. 46 от ППЗИН за клеветнически или обидни изрази в написаното от него лишеният от свобода носи дисциплинарна и наказателна отговорност.

91. През съответния период, съгласно чл. 43, ал. 2 и чл. 98 от ППЗИН, лишен от свобода, който е наказан с изолиране в наказателна килия, може да подаде жалба до началника на Главното управление на местата за лишаване от свобода чрез началника на затвора. Всички жалби се изпращат от затворническата администрация в срок до 24 часа, заедно с мнението на началника на затвора. Началникът на ГУМЛС е длъжен да отговори в тридневен срок. Подаването на жалба не спира изпълнението на наказанието.

92. През 2002 г. новият чл. 78б от ЗИН въвежда възможност за обжалване по съдебен ред на дисциплинарното наказание изолиране в наказателна килия.

Г. Закон за отговорността на държавата за вреди, причинени на гражданите от 1988 г.

93. Чл. 2, т. 1 от закона гласи:

“Държавата отговаря за вредите, причинени на граждани от органите на ... следствието, прокуратурата, съда ... от незаконно:

1. задържане под стража, включително и като мярка за неотклонение, когато то е отменено поради липса на законно основание...”

94. Съдебната практика по чл. 2, т. 1 от този закон е оскъдна. В две неотдавнашни определения Върховният касационен съд е приел, че заповедта за задържане под стража трябва да се смята за “отменена поради липса на законно основание” и държавата отговаря, когато наказателното производство е прекратено поради недоказаност на обвинението (Определение № 859 от 10 септември 2001 г. по дело № 2017/2000) или когато подсъдимият е оправдан (Определение № 978 от 10 юли 2001 г. по дело № 1036/01). Явно се възприема становището, че в тези хипотези заповедта за задържане под стража губи своето законно основание с обратна сила, тъй като обвиненията са били неоснователни.

95. От друга страна, правителството не е уведомило съда за успешно проведен иск по чл. 2, т. 1 от закона срещу

незаконнообразни заповеди за задържане под стража по незавършено наказателно производство или по производство, приключило с влязла в сила присъда. Очевидно постановленията за отмяна на мярката за неотклонение задържане под стража във висящо предварително производство не правят мярката “отменена поради липса на законно основание” по смисъла на чл. 2, ал. 1 от закона. Също така понятията “незаконен ” и “липса на законно основание” явно се отнасят до незаконнообразност по националното право.

96. Съгласно чл. 2, т. 2 от закона при определени обстоятелства може да бъде предявен иск за обезщетение за вреди, причинени от “незаконно обвинение в извършване на престъпление”. Този иск може да се води само когато обвиняемият бъде оправдан от съд или наказателното производство бъде прекратено от съда или от прокуратурата поради това, че деянието не е извършено от обвиняемия или поради това, че извършеното деяние не е престъпление, или поради това, че наказателното производство е образувано, след като наказателното преследване е било погасено по давност или деянието е амнистирано. За разлика от хипотезата на чл. 2, т. 1 (вж. т. 94 по-горе), Върховният касационен съд е приел, че не се поражда отговорност на държавата по чл. 2, т. 2, когато наказателното производство е било прекратено в досъдебната фаза поради недоказаност на обвинението (Определение № 1085 от 26 юли 2001 г. по дело № 2263/2000, ВКС-IV).

97. Лицата, които претендират обезщетение за вреди, причинени от органите на следствието или на прокуратурата в хипотезите по Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани, не могат да предявят общия иск за непозволено увреждане, тъй като Законът за отговорността на държавата е *lex specialis* и изключва прилагането на общия ред (чл. 8, ал. 1 от закона; Определение № 1370 от 16.12.1992 г. по гр.д. № 1181/92 г., ВС-IV). Правителството не е цитирало нито един успешно проведен иск по общия ред за непозволено увреждане, причинено от незаконно задържане под стража в предварителното производство.

Д. Становище на Европейския комитет против изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (наричан по-нататък “Комитетът против изтезанията”) във връзка с принудителното обръсване на главите на лишените от свобода

98. В доклад за своето посещение в бившата Югославска република Македония през 1998 г., публикуван на 11 октомври 2001 г., Комитетът против изтезанията отбелязва:

“...[К]омитетът против изтезанията желае да привлече вниманието към ... практикуваните методи, установени от неговата делегация ... [в един затвор]. Първият бе обръсването на главите на новопостъпилите и на лицата, върнати в мястото за лишаване от свобода след бягство. Ръководителите на мястото за лишаване от свобода приеха, че тази процедура не е обоснована от медицинска гледна точка и може да бъде определена като унижителна ...

Комитетът против изтезанията препоръчва на държавните органи на “бившата Югославска република Македония” да преустановят тази практика.”

ПРАВНИ ИЗВОДИ

I. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

99. Жалбоподателят прави оплакване по чл. 3 от конвенцията за това, че косата му е била обръсната и е бил изолиран в наказателна килия за срок от седем денонощия.

100. Чл. 3 от конвенцията предвижда:

“Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне или наказание.”

A. Твърдения на страните

101. Жалбоподателят твърди, че обръсването на главата му е било варварски акт, лишен от всякакво правно основание. Мярката не била необходима по санитарно-хигиенни съображения, тъй като не се е твърдяло, че в конкретното място за задържане през съответния период има проблем с паразити. Унижението, изтърпяно от жалбоподателя, който по това време бил 55-годишен човек, с висше образование и докторат, било особено мъчително. На обръсването на косата му не присъствал никой, но последиците от това действие останали видими задълго. Жалбоподателят твърди също, че условията в наказателната килия са били нечовешки, особено за лице с тежко хронично заболяване.

102. Правителството твърди, че обръсването на главата на жалбоподателя е санитарно-хигиенна мярка против паразити, която не е имала за цел да го унижи. В частност, обръсването не било извършено в присъствието на други задържани лица.

B. Становище на съда

1. Общи принципи

103. В началото съдът подчертава, че чл. 3 от конвенцията възпява една от най-фундаменталните ценности на демократичното общество. Той съдържа абсолютна забрана на изтезанията или нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, независимо от обстоятелствата и поведението на пострадалия (вж. например решение по делото *Лабита срещу Италия* [*Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV]).

104. Съдът е определял отнасянето като “нечовешко” включително когато то е било планирано предварително, продължило е часове наред и е причинило телесна повреда или интензивно физическо и психическо страдание. Съдът е определял отнасянето като “унижително”, когато то е подронвало човешкото достойнство на пострадалия или е предизвиквало у тях чувства на страх, безпокойство и малоценност, които са могли да ги унижат и принижат (вж. съответно решение по делото *Тайър срещу Великобритания* от 25 април 1978 г. [*Tyrer v. the United Kingdom* judgment of 25 April 1978, Series A no. 26, p. 15, § 30]; решение по делото *Сьоринг срещу Великобритания* от 7 юли 1989 г. [*Soering v. the United Kingdom* judgment of 7 July 1989, Series A no. 161, p. 39, § 100]; вж. дело *B. срещу Великобритания* [*V. v. the United Kingdom* [GC], no. 24888/94, § 71, ECHR 1999-IX]; и дело *Валасинас срещу Литва* [*Valasinas v. Lithuania*, § 117, no. 44558/98, ECHR 2001-VIII]).

105. Когато преценява дали отнасянето е “унижително” по смисъла на чл. 3, съдът ще вземе предвид дали то има цел да унижи и принизи засегнатото лице и дали от гледна точка на последиците то е засегнало отрицателно личността на пострадалия по начин, несъвместим с чл. 3. При това липсата на посочената цел не изключва категорично констатацията за нарушение на чл. 3 (вж. например жалба *Пиърс срещу Гърция* [*Peers v. Greece*, no. 28524/95, § 74, ECHR 2001-III]; и жалба *Калашников срещу Русия* [*Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, § 101, ECHR 2002-VI]).

106. Лошото отнасяне трябва да достигне минимално равнище на суровост, за да попадне в приложното поле на чл. 3 от конвенцията. Преценката на това минимално равнище на суровост е относителна; тя зависи от всички обстоятелства по делото – времетраене на отнасянето, неговото физическо и психическо отражение, а в някои случаи и пол, възраст и здравословно състояние на пострадалия (вж. решение по делото *Ирландия срещу Великобритания* [*Ireland v. the United Kingdom*, judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, p. 65, § 162]).

107. Съдът неизменно е подчертавал, че претърпените страдания и унижение трябва да превишават неизбежния елемент на страдание или унижение, присъщ на определена форма на законосъобразно отнасяне

или наказание. Мерките, които лишават едно лице от свободата му, често съдържат такъв елемент. Държавата трябва да гарантира, че лицето ще бъде държано при условия, съвместими с уважението към човешкото достойнство, че начинът и способът на изпълнение на мярката не подлагат лицето на стрес или затруднения, чиято интензивност превишава неизбежната степен на страдание, присъщо на задържането, че здравословното състояние и благополучието на лицето са осигурени в достатъчна степен (жалба *Кудла срещу Полша* [*Kudła v. Poland*] [GC], no. 30210/96, §§ 93-94, ECHR 2000-XI).

2. Прилагане на цитираните принципи по настоящето дело

108. Съдът отбелязва, че косата на жалбоподателя е била обръсната преди изолирането му в наказателна килия (вж. т. 70 по-горе).

109. Съдът не е имал възможност да се произнесе дали обръсването на косата на лишен от свобода може да съставлява унизително отнасяне в нарушение на чл. 3 от конвенцията.

110. Що се отнася до другите действия, засягащи достойнството на задържаните лица, съдът е приел, че събличане за обиск понякога е необходим за гарантиране на сигурността в затвора или за предотвратяване на безредици или престъпления, но въпреки това той трябва да се извършва по подходящ начин и да бъде обоснован. Дори изолирани случаи на обиск без дрехи са били определяни като унизително отнасяне поради начина, по който е извършен обискът, евентуалната му цел да унижи обискираното лице и необосноваността (вж. жалба *Валасинас*, цитирана по-горе, и жалба *Иванчук срещу Полша* [*Iwanczyk v. Poland*, no. 25196/94, 15 November 2001]). По делото *Ван дер Вен срещу Холандия* [жалба *Van der Ven v. the Netherlands* (no. 50901/99, ECHR 2003-...)] обиските без дрехи, макар и извършени по “нормален” начин, са имали унизителни последици и са съставлявали нарушение на чл. 3 от конвенцията, тъй като са били извършвани системно всяка седмица като рутинна практика, която не е била обоснована конкретно по отношение на жалбоподателя.

111. От друга страна, съдът е приемал също, че поставянето на белезници обикновено не повдига въпроси по чл. 3 от конвенцията, когато мярката е наложена при законен арест или задържане и не е била свързана с употреба на сила или публично излагане, превишаващи онова, което основателно е могло да се приеме за необходимо при конкретните обстоятелства. Дори когато поставянето на белезници не е било наложено от личното поведение на задържания и е имало краткотрайно излагане на публичен показ, минималният праг на суровост по чл. 3 от конвенцията не е бил достигнат по делото *Райнинен срещу Финландия* [*Raininen v. Finland* (no. 20972/92, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII)], тъй като полицейският служител е действал с убеждението, че изпълнява относимите норми;

по тази причина не е имало цел лицето да бъде унижено и не е било доказано отрицателно отражение върху жалбоподателя.

112. Особеност на отнасянето, срещу което е насочено оплакването – принудително обръсване на косата на лишен от свобода, е това, че то съставлява насилствена промяна на външния вид на лицето чрез отстраняване на косата му. Твърде вероятно е човек, подложен на това отнасяне, да изпитва чувство за малоценност, тъй като физическият му вид се променя против неговата воля.

113. Наред с това поне за известен срок лишеният от свобода, чиято коса е обръсната, носи знака на претърпяното отнасяне. Този знак е непосредствено видим за другите, включително служителите на затворническата администрация и обществото, ако скоро след извършеното действие лишеният от свобода бъде освободен или изведен на обществено място. Твърде вероятно е засегнатият да чувства достойнството си накърнено поради факта, че носи този видим физически знак.

114. Ето защо съдът намира, че принудителното обръсване на косата на задържаните по принцип е действие, което може да доведе до подронване на тяхното човешко достойнство или да предизвика у тях чувство за малоценност, което би могло да унижи и принизи тези хора. Дали минималният праг на суровост е достигнат и оттам – дали поведението, срещу което е насочено оплакването, съставлява унижително отнасяне в нарушение на чл. 3 от конвенцията, ще зависи от конкретните факти по делото, включително личните особености на пострадалия, контекстът, в който е било извършено оспорваното действие, и неговата цел.

115. Съдът отхвърля като необосновано твърдението на правителството, че косата на жалбоподателя е била обръсната като санитарно-хигиенна мярка. Не се твърди, че в конкретното място за лишаване от свобода е имало проблем с масово опаразитяване. Не е ясно защо санитарно-хигиенните изисквания при изолиране в наказателна килия е следвало да се различават от тези при настаняване в другите килии в същото място за лишаване от свобода.

116. Правителството не е дало никакво друго обяснение. Следователно дори ако се приеме, че е съществувала практика косите на лишените от свобода, изолирани в наказателна килия, да бъдат обръсвани, (вж. т. 98 по-горе относно практиката, отбелязана от Комитета против изтезанията в един затвор в бивша Югославска република Македония), действието, срещу което е насочено оплакването, е било лишено от правно основание и не е било обосновано.

117. По тази причина съдът е на мнение, че дори да не е имало за цел да унижи жалбоподателя, обръсването на неговата коса без конкретна причина е съдържало наказателен елемент и поради това в

неговите очи вероятно е изглеждало като целящо неговото принижаване и/или сломяване.

118. Наред с това в конкретния случай жалбоподателят трябва да е имал причини да мисли, че целта е да бъде унижен, тъй като косата му е била обръсната от затворническата администрация във връзка с наказание, което му е било наложено за написани от него критични и обидни изрази, включително по адрес на надзирателите в затвора (вж. т. 65-76 по-горе).

119. Допълнителни фактори, които следва да се вземат предвид в настоящето дело, са възрастта на жалбоподателя – 55 години към съответния момент, и обстоятелството, че той се е явил в открито съдебно заседание девет дни, след обръсването на косата му (вж. т. 9 и 74 по-горе).

120. Като има предвид горните съображения, съдът намира, че при конкретните обстоятелства по настоящето дело обръсването на косата на жалбоподателя във връзка с неговото изолиране в наказателна килия, наложено като наказание за написани от него критични и обидни изрази за надзирателите в затвора и за държавните органи, е съставлявало необосновано отнасяне, чиято суровост е достатъчна то да бъде определено като унижително по смисъла на чл. 3 от конвенцията.

121. Следователно чл. 3 от конвенцията е бил нарушен чрез принудителното отстраняване на косата на жалбоподателя.

122. Тъй като жалбоподателят не е представил достатъчно данни за условията, при които е бил изолиран в наказателната килия, с оглед на горната констатация съдът не намира за необходимо да разглежда останалите въпроси, първоначално повдигнати от жалбоподателя във връзка с чл. 3 от конвенцията.

II. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 10 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

123. Чл. 10 от конвенцията предвижда:

“1. Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от границите. Този член не забранява на държавите да въвеждат разрешителен режим за дейността на радио- и телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция.

2. Ползването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или на престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или на правата на другите, за

предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието.”

А. Твърдения на страните

124. Жалбоподателят прави оплакване, че неговото наказване за написването на книга, която според твърденията злепоставяла съдебната и пенитенциарната система и правителството, и изземването на този ръкопис съставляват неоснователна намеса в неговото право на свобода на изразяването. Той оспорва твърдението на правителството, че е бил наказан, защото се опитал да предаде определена вещ на своя адвокат. Наказанието било наложено в отговор на факта, че е написал критични твърдения против правителството. Наред с това според относимите национални нормативни актове той имал право да предава нецензурирана кореспонденция на адвоката си. Във всеки случай не било вярно, че ръкописът му нямал връзка с наказателното производство срещу него.

125. Правителството твърди, че наказанието е било законосъобразно и обосновано. Жалбоподателят е възнамерявал да предаде на своите адвокати без предварително разрешение писмен материал, несвързан с наказателното производство срещу него. Това само по себе си било нарушение на съответните правила в затвора, независимо от съдържанието на текста. Във всеки случай ръкописът съдържал обидни и клеветнически изрази, поради което мерките срещу жалбоподателя били обосновани съгласно чл. 10, ал. 2 от конвенцията за защита на репутацията на другите и за поддържане на авторитета на съдебната власт. От значение било обстоятелството, че по това време жалбоподателят е задържан под стража; той можел свободно да публикува своите виждания след излизането от затвора.

Б. Становище на съда

1. Относно наличието на нарушение

126. Съдът отбелязва, че затворническата администрация е наказала жалбоподателя с изолиране в наказателна килия за срок от седем денонощия “за използвани обидни и клеветнически изрази по отношение на полицаи, следователи, съдии, прокурори и държавни учреждения” (вж. т. 67 и 76 по-горе). Следователно е имало намеса в неговото право на свобода на изразяването.

127. Тази намеса съставлява нарушение на чл. 10 от конвенцията, освен ако е предвидена в закона и е необходима в едно демократично общество за постигането на правомерна цел.

2. Обосноваване

(а) Правомерна цел и законосъобразност

128. Съдът намира, че наказанието на жалбоподателя е било насочено към постигането на една или повече от правомерните цели, посочени в чл. 10, т. 2 от конвенцията. Наред с това не се оспорва, че дисциплинарното наказание е имало правно основание (вж. т. 89 и 90 по-горе).

(б) “Необходими в едно демократично общество”

(i) Относими принципи

129. Съдът подчертава основните принципи, върху които се опират неговите решения по чл. 10 (вж. включително решенията по следните дела: *Хендисайд срещу Великобритания*, 7 декември 1976 г. [Handyside v. the United Kingdom, 7 December 1976, Series A no. 24]; *Лингенс срещу Австрия*, 8 юли 1986 г. [Lingens v. Austria, 8 July 1986, Series A, no. 103]; *Йерсилд срещу Дания*, 23 септември 1994 г. [Jersild v. Denmark, 23 September 1994, Series A, no. 298]; жалба *Сюрек срещу Турция* [Sürek v. Turkey (no.1) [GC], no. 26682/95, ECHR 1999-IV]; жалба *Яновски срещу Полша* [Janowski v. Poland [GC], no. 25716/94, ECHR 1999-I]; жалба *Никула срещу Финландия* [Nikula v. Finland, no. 31611/96, 22 March 2002]; и жалба *Лешник срещу Словакия* [Lešník v. Slovakia, no. 35640/97, 11 March 2003]):

(i) Свободата на изразяване е един от темелите на демократичното общество и основно условие за напредъка на това общество и за реализацията на всеки отделен човек. В съответствие с т. 2 на чл. 10, тя се отнася не само за “информация” или “идеи”, които се възприемат благосклонно или с безразличие, но и за онези, които обиждат, шокират или притесняват. Такива са изискванията на онзи плурализъм, търпимост и широта на възгледите, без които няма “демократично общество”. Съгласно чл. 10 от тази свобода са възможни изключения, които обаче се тълкуват стриктно, а необходимостта от всяко ограничение трябва да бъде доказана убедително.

(ii) Прилагателното “необходими” по смисъла на чл. 10, т. 2 предполага съществуването на “неотложна обществена потребност”. Договарящите държави има известна свобода на преценка, когато определят дали съществува такава потребност, но тази свобода върви ръка за ръка с контрол на европейско равнище както върху законодателството, така и върху решенията по прилагането му, включително решенията, постановени от независим съд. Ето защо Европейският съд по правата на човека има право да се произнесе

окончателно за това дали едно “ограничение” е съвместимо със свободата на изразяване, защитена от чл. 10.

(iii) Когато упражнява контролната си компетентност, съдът трябва да разгледа намесата в светлината на делото като цяло, включително съдържанието на спорните изрази и контекста, в който те са били използвани. По-специално той трябва да прецени дали намесата – предмет на делото, е била “съразмерна на преследваните правомерни цели” и дали мотивите, изтъкнати от националните органи в подкрепа на тази намеса, са “относими и достатъчни”. При този анализ съдът трябва да се увери, че националните органи са приложили стандарти, които съответстват на принципите, въплътени в чл. 10, и за тази цел са извършили приемлива оценка на релевантните факти.

(iv) В едно демократично общество отделните хора имат право да коментират и критикуват правораздаването и служителите, които участват в този процес. При някои обстоятелства може да се твърди, че пределите на приемлива критика по отношение на държавните служители, които упражняват правомощията си, са по-широки от тези при частните лица. Не може да се каже обаче, че държавните служители съзнателно са се изложили на детайлен контрол върху всяка тяхна дума и действие в същата степен, както политиците, и следва да бъдат поставени на равна нога с последните, що се отнася до критиката към техните действия. Освен това държавните служители трябва да се ползват с обществено доверие в атмосфера без необосновани смущения, за да могат да изпълняват успешно задачите си; поради това може да се окаже необходимо те да бъдат защитени от обидни, злонамерени или клеветнически нападки при изпълнението на техните задължения.

(ii) Прилагане на цитираните принципи

130. Жалбоподателят е бил наказан за използвани от него изрази, които били определени като обидни и клеветнически.

131. Тези изрази не са били посочени конкретно в дисциплинарното производство срещу него. Нито началникът на затвора, издал заповедта, нито заместник-министърът на правосъдието, разгледал жалбата на жалбоподателя против тази заповед, са сметнали за необходимо да посочат кои изрази или твърдения в текста, написан от жалбоподателя, са били обидни или клеветнически и защо (вж. т. 67 и 76 по-горе). Не е имало друго релевантно решение, тъй като към момента на разглежданите събития дисциплинарните наказания в местата за лишаване от свобода не са подлежали на съдебен контрол (вж. т. 91 и 92 по-горе).

132. Следователно съдът трябва да разгледа оплакването по чл. 10 от конвенцията, без да се ползва от решения на националните органи, в които са посочени относими доводи.

133. Според откъсите от ръкописа на жалбоподателя, представени от правителството, жалбоподателят между другото е заявил, че на лишените от свобода се дава лоша храна, при това в недостатъчно количество, надзирателите крещат, псуват и удрят с палките лишените от свобода, престояли повече от две минути в тоалетната, и наказателното производство срещу жалбоподателя било несправедливо и незаконно (вж. т. 66 по-горе).

134. Като се има предвид особената уязвимост на лицата, лишени от своята свобода, съдът намира, че наказването на лишени от свобода за квалифицирани като неверни обвинения, свързани с условията на задържането и действията на пенитенциарните органи, трябва да бъде обосновано извънредно добре, за да се определи като “необходимо в едно демократично общество”.

135. По настоящето дело държавните органи са наказали жалбоподателя дори без да споменат в своите решения защо са сметнали твърденията му за клеветнически. Поради това не може да се приеме, че фактическите твърдения в ръкописа на жалбоподателя, които са се отнасяли до условията на задържането и някои практики в затвора, са изисквали да му бъде наложено дисциплинарно наказание.

136. Жалбоподателят е направил и коментари като “охранени безделници” и “селяндури” (за надзирателите в затвора), “провинциално парвеню” (за полицай, чието име също е посочено) и “могъщи безскрупулни хора” (явно за прокурорите и следователите по принцип) (вж. т. 66 по-горе).

137. Горните твърдения несъмнено са били оскърбителни, но далеч не са били извънредно обидни. Съдът отбелязва също, че те са били направени в ръкопис, в който жалбоподателят е разказал за своето арестуване и лишаване от свобода с език и стил, присъщи на личната мемоаристика или подобна литературна форма. Става дума за разказ, в който жалбоподателят е описал моменти от живота си като задържано лице и е изложил мнението си за наказателното производство срещу него, като е изразил критично мнение за незаконните според него действия на държавни служители (за различна хипотеза вж. решението по делото *Яновски срещу Полша*, т. 32, цитирано по-горе).

138. Съдът намира, че тъй като обидните изрази са били използвани за съдържателна критика на правораздаването и на служителите, които участват в този процес, направена във формата на литературно произведение, държавните органи е трябвало да проявят съдържаност в реакцията си.

139. Нещо повече – съдът е поразен от обстоятелството, че жалбоподателят е бил наказан, задето е написал собствените си мисли в личен ръкопис, който явно не е показал на никого до момента на изземването му. Той нито е “дал гласност” на обидни или клеветнически изрази, нито е “разпространявал” такива. По-специално

не се твърди, че жалбоподателят е разпространил текста сред другите задържани лица (вж. т. 65, 67 и 76 по-горе).

140. В този смисъл делото може да породи въпроси, свързани със свободата на мисълта на жалбоподателя съгласно чл. 9 от конвенцията или правото на зачитане на личния му живот по чл. 8. Доколкото обаче ръкописът е бил иззет, когато жалбоподателят се е канел да го предаде на своя адвокат и следователно да “разпространи” съдържанието му и да го предостави на разположение на други лица, не се налага съдът да преценява дали е по-уместно делото да бъде разгледано на основание цитираните други разпоредби.

141. Фактът, че коментарите на жалбоподателя никога не са били направени публично достояние, обаче има значение, когато се преценява съразмерността на намесата по чл. 10 от конвенцията. В това отношение съдът отбелязва още, че ръкописът не е бил намерен във форма, годна за публикуване, и не е имало непосредствена опасност той да бъде разпространен, дори ако е бил изнесен извън затвора (вж. т. 66 по-горе).

142. Служителите в затвора, които са видели ръкописа на жалбоподателя след изземването му, наистина трябва да се почувствали оскърбени от някои коментари по техен адрес, но трудно може да се приеме, че това е било достатъчна причина жалбоподателят да бъде наказан като ответна мярка. Държавните служители са длъжни да упражняват своите правомощия, водени единствено от професионални съображения, без да се влияят неправомерно от лични чувства. Необходимостта да се създадат условия държавните служители да се ползват от обществено доверие в атмосфера без необосновани смущения може да оправдае намеса в свободата на изразяване само когато съществува реална заплахата в това отношение. Ръкописът на жалбоподателя явно не е създавал такава заплахата.

143. Като се имат предвид всички относими обстоятелства, не може да се приеме, че е бил постигнат добър баланс между конкуриращите се права и интереси – правото на свобода на изразяване на жалбоподателя, от една страна, и необходимостта от поддържане на авторитета на правосъдието и защита на репутацията на държавните служители, от друга страна. Като са наказали жалбоподателя – лице, лишено от свобода, с изолиране в наказателна килия за срок от седем денонощия за използвани от него умерено обидни изрази в личен ръкопис с критичен коментар на съдебната система, който не е бил разпространен сред задържаните лица, държавните органи са превишили своята свобода на преценка.

144. По тази причина съдът констатира, че намесата в свободата на изразяване на жалбоподателя не е била необходима в едно демократично общество по смисъла на чл. 10, т. 2 от конвенцията.

145. Следователно чл. 10 от конвенцията е бил нарушен.

III. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 13 ВЪВ ВР. С ЧЛ. 3 И 10 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

146. Жалбоподателят прави оплакване, че не е разполагал с ефективно средство за защита срещу обръсването на главата му и срещу намесата в неговото право на свобода на изразяване. Той се позовава на чл. 13 от конвенцията, който предвижда:

“Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция дори и нарушението да е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти.”

A. Твърдения на страните

147. Жалбоподателят твърди, че единственото средство за защита, с което е разполагал, е била възможността да обжалва заповед № 99 пред затворническата администрация и пред заместник-министъра на правосъдието. Тези жалби обаче не спирали изпълнението на дисциплинарното наказание. Наред с това на жалбоподателя не бил връчен препис от заповед № 99 и веднага след издаването на заповедта той бил преместен в наказателна килия, където не било разрешено да се пишат или получават писма. Дори ако успеел някак да изпрати жалба, необходимото време за нейната обработка вероятно щяло да бъде по-дълго от седемдневния срок на наказанието му. Жалбоподателят твърди също, че прокуратурата не е имала правомощие да изменя или отменя заповедите за дисциплинарно наказание на задържани лица; такова правомощие нямали и съдилищата.

148. Правителството твърди, че заповед № 99 е била издадена по ред, който позволявал на жалбоподателя да даде становище по обвинението срещу него. Наред с това жалбоподателят разполагал с ефективни средства за защита, тъй като можел да подаде жалба до началника на ГУМЛС чрез началника на затвора. Той можел също да обжалва пред прокурора или да предяви граждански иск по общия исков ред.

B. Становище на съда

149. Съдът отбелязва, че твърдяната липса на ефективни средства за защита е свързана отчасти с дисциплинарното наказание на жалбоподателя.

150. Според практиката на съда в зависимост от няколко фактора, сред които характер на правонарушението и суровост на наказанието, дисциплинарното производство при някои обстоятелства може да бъде

квалифицирано като производство за определяне на “наказателно обвинение” по смисъла на чл. 6 от конвенцията (вж. жалби *Изи и Конърс срещу Великобритания* [*Ezeh and Connors v. the United Kingdom* [GC], nos. 39665/98 and 40086/98, ECHR 2003-]; и решение по делото *Кембъл и Фел срещу Великобритания* от 28 юни 1984 г., [*Campbell and Fell v. the United Kingdom judgment of 28 June 1984, Series A no. 80*]). В такива случаи чл. 6 е *lex specialis* по отношение на чл. 13 от конвенцията, чиито изисквания не са така строги.

151. По настоящето дело обаче оплакванията на жалбоподателя са съсредоточени върху обстоятелството, че не е имало средства за защита, чрез които да бъде предотвратено обръсването на главата му – действие без правно основание и следователно несвързано пряко с дисциплинарното производство, и че не е съществувало ефективно средство за защита от намесата в неговата свобода на изразяване.

152. При тези обстоятелства съдът намира, че не е необходимо да преценява дали дисциплинарното производство срещу жалбоподателя е било производство за определяне на “наказателно обвинение” по смисъла на чл. 6 от конвенцията, тъй като оплакването за липса на ефективни средства за защита засяга по-широк кръг събития и следователно трябва да бъде разгледано в светлината на чл. 13 от конвенцията във връзка с чл. 3 и 10 от същата.

153. Както съдът е изтъквал многократно, чл. 13 гарантира наличието на национално равнище на средства за защита с цел принудително осъществяване на съдържанието на правата и свободите по конвенцията, независимо от формата, в която те са гарантирани във вътрешния правен ред. Следователно чл. 13 изисква предоставеното средство за защита да позволява разглеждане по същество на “защитима претенция” по конвенцията и да осигурява подходяща обезвреда, въпреки че на договарящите държави е предоставена известна свобода на преценка за начина, по който ще изпълнят задължението си по тази разпоредба на конвенцията. Също така пределите на задължението по чл. 13 могат да бъдат различни в зависимост от характера на оплакването на жалбоподателя по конвенцията. Независимо от това средството за защита, което изисква чл. 13, трябва да бъде “ефективно” както от практическа, така и от юридическа гледна точка (вж. включително жалба *Т.П. и К.М. срещу Великобритания* [*T.P. and K.M. v. the United Kingdom* [GC], § 107, no. 28945/95, ECHR 2001-V]).

154. Съдът отбелязва първо, че правителството не твърди, че е съществувало ефективно средство за защита срещу обръсването на главата на жалбоподателя – действие, лишено от всякакво правно основание.

155. Що се отнася до намесата в свободата на изразяване на жалбоподателя, съдът отбелязва, че ръкописът е бил иззет на място и

жалбоподателят е бил изолиран в наказателна килия незабавно след издаването на заповедта за неговото дисциплинарно наказание. Не е доказано да му е била дадена достатъчна възможност да обжалва това наказание преди изпълнението му. Впоследствие адвокатите на жалбоподателя телефонирали на началника на ГУМЛС, но без резултат. Накрая след писмена жалба от адвокатите заместник-министърът на правосъдието отговорил след повече от един месец, че наказанието било обосновано. Не били дадени мотиви по релевантните въпроси, например характера на обидните изрази, контекста, в който те са били използвани, и съразмерността на наказанието (вж. т. 68-76 по-горе).

156. През съответния период и до 2002 г. българското право не предвижда възможност за обжалване по съдебен ред на дисциплинарното наказание изолиране в наказателна килия на лишен от свобода. Заповедта за дисциплинарно наказание може да бъде обжалвана само по административен ред пред началника на Главното управление на местата за лишаване от свобода, като жалбата се подава чрез издалия заповедта началник на затвора. Контрол упражнява и заместник-министърът на правосъдието, в чиито ресор са местата за лишаване от свобода. Обжалването по административен ред обаче не спира изпълнението на наказанието. Наред с това не съществуват удовлетворителни процесуални гаранции (вж. т. 91 и 92 по-горе).

157. Накратко, съдът намира, че изложеният правен режим и неговото прилагане в случая – предмет на настоящето дело, са нарушили правото на жалбоподателя на ефективно средство за защита срещу унижителното отнасяне, на което той е бил подложен, и срещу неговата свобода на изразяване.

158. Следователно чл. 13 от конвенцията е бил нарушен.

IV. ТВЪРДЕНИЯ ЗА НАРУШЕНИЯ НА ЧЛ. 5, Т. 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

159. Жалбоподателят прави оплакване по чл. 5, т. 3 от конвенцията, че при арестуването му не е бил изправен своевременно пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, а задържането му е било неоснователно и безпричинно продължително.

160. Чл. 5, т. 3 от конвенцията предвижда:

“Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в съответствие с разпоредбите на т. 1 (с) на този член, трябва своевременно да бъде изправено пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда. Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда.”

А. Твърдения на страните

161. Жалбоподателят между другото твърди, че държавните органи не са доказали съществуването на опасност той да се укрие или да извърши престъпление. Тъй като никога не бил осъждан и имал семейство, установен професионален живот и постоянно местоживеене, спрямо него не следвало да се взема мярка за неотклонение задържане под стража. Жалбоподателят приема, че предварителното производство е приключило в разумен срок, но твърди, че е имало забавяния в съдебната фаза на процеса.

162. Правителството не е коментирало оплакването на жалбоподателя, че при арестуването му не е бил изправен своевременно пред съдия.

163. Що се отнася до обосноваването на продължителността на задържането на жалбоподателя, правителството пояснява, че необходимостта от мярката се е предполагала въз основа на тежестта на обвиненията срещу него. Освобождаването било възможно само ако жалбоподателят представел пред националните органи достатъчно доказателства, че е изключена всяка опасност, дори хипотетична, той да се укрие или да извърши престъпление. Той не направил това. Мярката за неотклонение на жалбоподателя била изменена в гаранция, когато това се наложило по медицински съображения.

164. Правителството е на мнение, че държавните органи са работили по делото с изискуемата грижа. Делото било много сложно – то засягало неколцина обвиняеми и престъпления, свързани със сложни финансови сделки. Следственото дело съдържало над хиляда страници, подредени в 20 тома. В съдебната фаза на процеса прокуратурата призовала 59 свидетели, а защитата поискала да бъдат призовани и други свидетели. Трудностите с призоваването на толкова много свидетели неизбежно довели до отлагания. Редица отлагания били причинени от жалбоподателя или от други подсъдими поради болест и искания за събиране на допълнителни доказателства. Наред с това делото осем пъти било изпращано на по-горен съд за разглеждане на исканията за изменяване на мярката за неотклонение в гаранция. Окръжният съд взел всички необходими мерки за ограничаване на забавянето: той насрочвал делото през интервали от три месеца и искал съдействие от полицията за призоваването на свидетели.

Б. Становище на съда

- 1. Твърдение за нарушение на правото за изправяне пред съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, по смисъла на чл. 5, т. 3 от конвенцията.*

165. В предходни решения относно режима на задържане под стража в предварителното производство, съществувал в България до 1 януари 2000 г., съдът е констатирал, че нито следователите, пред които са били изправяни обвиняемите, нито прокурорите, които са одобрявали постановленията за задържане под стража, не могат да бъдат определени като “длъжностн[и] лиц[а], упълномощен[и] от закона да изпълняват съдебни функции” по смисъла на чл. 5, т. 3 от конвенцията (вж. решение по делото *Асенов и други срещу България* от 28 октомври 1998 г. [*Assenov and Others v. Bulgaria*, judgment of 28 October 1998, *Reports* 1998-VIII]; решение по делото *Николова*, цитирано по-горе; и жалба *Шушков срещу България* [*Shishkov v. Bulgaria*, no. 38822/97, ECHR 2003-...] (извадки).

166. Настоящото дело също се отнася за задържане под стража в предварителното производство през периода преди 1 януари 2000 г. След арестуването му жалбоподателят е бил изправен пред следовател, който не е имал правомощие да постанови задължителен акт за задържането му. Във всеки случай нито следователят, нито прокурорът, който е потвърдил задържането под стража, не са били достатъчно независими и безпристрастни за целите на чл. 5, т. 3 от конвенцията, като се имат предвид особените функции по обвинението, които те изпълняват, и възможността да участват в съдебното производство (вж. т. 31 и 79 по-горе). Съдът препраща към своя анализ на относимите национални нормативни актове, даден в решението му по делото *Николова* (вж. т. 28, 29 и 45-53 от цитираното решение).

167. Следователно правото на жалбоподателя да бъде изправен пред съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, по смисъла на чл. 5, т. 3 от конвенцията, е било нарушено.

2. Твърдение за нарушение на правото на гледане на делото в разумен срок или на освобождаване преди гледането на делото в съда по чл. 5, т. 3

168. Жалбоподателят бил арестуван на 12 март 1996 г. и освободен под гаранция на 10 юли 1998 г. (вж. т. 31 и 64 по-горе). Следователно периодът, който трябва да бъде взет предвид, е две години и почти четири месеца.

169. Продължаващото съществуване на обосновано подозрение, че арестуваното лице е извършило престъпление, е императивно условие за правомерността на по-нататъшното задържане, но след известен период от време това условие вече не е достатъчно. В такива случаи съдът трябва да установи дали останалите основания, посочени от съдебните органи, все още са оправдавали лишаването от свобода. Когато тези основания са “относимими” и “достатъчни”, съдът трябва да

установи също дали компетентните национални органи са положили “специална грижа” при провеждането на производството (вж. жалба *Лабита срещу Италия* [*Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, §§ 152 and 153, ECHR 2000-IV]).

170. В частичното си решение от 11 май 2000 г. по настоящето дело съдът е отхвърлил като неоснователно твърдението на жалбоподателя, че не е съществувало обосновано подозрение, че той е извършил престъпление. Жалбоподателят е бил задържан под стража по подозрение, че е подправял документи и е нарушавал задълженията си с цел незаконна печалба.

171. Във връзка с основанията за продължаване на задържането, съдът констатира, че настоящето дело е сходно с делото *Илийков срещу България* [*Ilijkov v. Bulgaria* (no. 33977/96, 26 July 2001)]. По делото *Илийков* съдът изтъква:

“[В]ластите са приложили право и практика, според които съществува презумпция, че задържането под стража е необходимо, когато предвижданото наказание превишава известна степен на суровост ...[Наистина] суровостта на предвижданото наказание е относим елемент ..., но съдът нееднократно е приемал, че само тежестта на обвинението не може да обоснове продължителни периоди на предварително задържане ...

Това е особено вярно в настоящия случай, когато според приложимото вътрешно право и практика правната квалификация на фактите – а оттам и наказанието, от което е бил застрашен жалбоподателят, са били определяни от прокуратурата без съдебен контрол за това дали доказателствата подкрепят основателно подозрение, че обвиняемият е извършил престъпление, наказуемо със санкция със съответната продължителност ...

Единственото друго основание за продължителното задържане на жалбоподателя е била констатацията на националните съдилища, че не са налице изключителни обстоятелства, които налагат освобождаване. Тази констатация обаче не е била основана върху анализ на всички относими факти. Властите са възприели като ирелевантни доводите на жалбоподателя, че никога не е бил осъждан, че имал семейство и стабилен начин на живот, и че с течение на времето всяка евентуална опасност от наговаряне или укриване е отпаднала.

Те са постъпили по този начин, тъй като според чл. 152 от Наказателно-процесуалния кодекс и практиката на Върховния съд презумпцията по тази разпоредба може да бъде оборена само в извънредни случаи, когато дори хипотетичната възможност за укриване, извършване на друго престъпление или наговаряне е изключена поради тежко заболяване или други изключителни обстоятелства. Освен това задържаното лице носи тежестта да докаже съществуването на такива извънредни обстоятелства, като при неуспех то задължително остава задържано под стража през цялото времетраене на производството ...

Съдът подчертава, че продължаването на задържането може да бъде оправдано в конкретен случай само ако са налице конкретни указания за реално изискване от обществен интерес, което взема превес над правилото за зачитане

на личната свобода въпреки презумпцията за невинност. Всеки режим на задължително задържане под стража е несъвместим *per se* с чл. 5, т. 3 от конвенцията (вж. решение по делото *Льотелие срещу Франция* от 26 юни 1991 г. [Letellier v. France judgment of 26 June 1991, Series A no. 207, §§ 35-53]; решение по делото *Клуут срещу Белгия* от 12 декември 1991 г. [Clooth v. Belgium judgment of 12 December 1991, Series A no. 225, § 44]; решение по делото *Мюлер срещу Франция* от 17 март 1997 г. [Muller v. France judgment of 17 March 1997, Reports 1997-II, §§ 35-45]; цитираното решение по делото *Лабита срещу Италия* [Labita judgment, §§ 152 and 162-165]; и жалба Жечиус срещу Литва [Ječius v. Lithuania, no. 34578/97, ECHR 2000-IX, §§ 93 and 94]).

Преместването на тежестта на доказване по такива въпроси върху задържания е равнозначно на отмяна на правилото на чл. 5 от конвенцията – разпоредба, според която задържането е извънредно отклонение от правото на свобода и изключение, допустимо само в изчерпателно изброени и строго определени случаи.”

172. Като се имат предвид мотивите, изтъкнати от националните съдилища за продължаване на задържането на г-н Янков в предварителното производство (вж. т. 32, 34, 34, 39, 41, 47, 49-53, 58 и 61 по-горе), съдът констатира, както по делото *Илийков*, че като не са взели предвид конкретни относими факти и са се опрели само върху законова презумпция, основана върху тежестта на обвинението и свързана с преминаване върху обвиняемия на тежестта да докаже липсата на дори хипотетична опасност да се укрие, да извърши друго престъпление или да се наговори, властите са продължили задържането на жалбоподателя на основания, които не могат да бъдат определени като достатъчни (вж. и резюмето на относимите актове на вътрешното право, т. 80-82 по-горе, и на твърдението на правителството, т. 163 по-горе).

173. Наред с това по настоящето дело съдилищата са приложили друга норма на Наказателно-процесуалния кодекс – ал. 3 на чл. 152, която изключва всяка възможност за освобождаване на лице, срещу което има повече от едно висящо предварително производство. В тази насока следва да се отбележи, че отделянето или обединяването на делата за различни престъпления е въпрос, който се решава от прокуратурата без съдебен контрол (вж. т. 39, 41, 49, 83 и 84 по-горе). Този подход е несъвместим с чл. 5, т. 3 от конвенцията (вж. жалба Нанков срещу България, доклад на комисията от 25 май 1998 г. [Nankov v. Bulgaria, no. 28882/95, §§ 83 and 84, Commission report of 25 May 1998]).

174. Съдът констатира, че властите не са обосנוвали задържането на жалбоподателя в продължение на две години и почти четири месеца. При тези обстоятелства не е необходимо да се изследва дали производството е било проведено с дължимата грижа.

175. Следователно е било извършено нарушение на чл. 5, т. 3 от конвенцията, изразяващо се в това, че задържането на жалбоподателя

под стража в предварителното производство не е било обосновано през целия период и е било прекомерно продължително.

V. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 5, Т. 4 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

176. Жалбоподателят прави оплакване по чл. 5, т. 4 от конвенцията, че съдебният контрол върху неговото задържане под стража е бил повърхностна формалност, жалбите му до съда срещу предварителното му задържане не са били разглеждани бързо, а съдилищата са разгледали някои от тях в разпоредително заседание. Това оплакване се отнася за производството след 23 юли 1997 г.

177. Чл. 5, т. 4 от конвенцията предвижда:

“Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.”

178. Жалбоподателят твърди, че според националното право и практика през съответния период съдебният контрол върху задържането под стража е бил твърде ограничен, поради което никое от определенията, постановени в неговия случай, не е било съпроводено от задълбочен анализ на всички фактори, предопределящи законността на задържането.

179. Наред с това той намира, че жалбите му не са били разглеждани бързо и не са били спазени изискванията за състезателност на процеса, тъй като районният съд на 28 юли 1997 г., а окръжният съд – във всички случаи, са разгледали жалбите му в разпоредителни заседания.

180. Правителството твърди, че тези оплаквания са явно неоснователни, тъй като съдилищата са взели предвид всички относими фактори и са действали законосъобразно и с дължимата грижа.

181. Съдът отбелязва, че както в цитираните дела *Николова* и *Илийков*, при разглеждането на исканията на жалбоподателя за изменяване на мярката за неотклонение националните съдилища са следвали практиката на Върховния съд по това време и са ограничавали анализа на поставените пред тях въпроси до проверка за това дали следователят и прокурорът са повдигнали срещу жалбоподателя обвинение за “тежко умишлено престъпление” по смисъла на Наказателния кодекс. Единствените други разглеждани въпроси са били дали срещу жалбоподателя има друго незавършено предварително производство и дали здравословното му състояние е налагало изменяване на мярката (вж. т. 49-53, 58 и 61 по-горе).

182. В исканията си обаче жалбоподателят е сочил доводи, които са поставяли под съмнение основанията за задържането му. Той е навеждал конкретни факти, например че всички доказателства са били събрани през първите няколко месеца на разследването, което е свело до минимум всяка опасност той да осуети разкриването на обективната истина; че имал чисто съдебно минало и нямало опасност да се укрие с оглед на неговата възраст, семейни връзки, здравословно състояние и начин на живот. Жалбоподателят е изтъквал също, че доказателствата срещу него са несъстоятелни, а обвиненията се основават върху погрешно тълкуване на относимите нормативни актове (вж. т. 48, 52 и 56 по-горе).

183. В своите определения националните съдилища не са обърнали внимание на никой от тези доводи, явно третирайки ги като ирелевантни за правомерността на задържането на жалбоподателя под стража в предварителното производство (вж. т. 49-53, 58 и 61 по-горе).

184. Съдът подчертава, че арестуваните или задържани лица имат право на контрол върху процесуалните и материалноправните изисквания, които са от съществено значение за “правомерността”, по смисъла на конвенцията, на тяхното лишаване от свобода. Това означава, че компетентният съд трябва да анализира не само спазването на процесуалните изисквания, предвидени във вътрешното право, но и основателността на подозрението, с оглед на което е арестувано лицето, както и правомерността на целта, преследвана с ареста и последващото задържане под стража (вж. решение по делото *Броган и други срещу Великобритания* от 29 ноември 1988 г. [Brogan and Others v. the United Kingdom judgment of 29 November 1988, Series A no. 145-B, pp. 34-35, § 65]; и жалба *Грауслис срещу Литва* [Grauslys v. Lithuania, no. 36743/97, §§ 51-55, 10 October 2000]).

185. Чл. 5, т. 4 от конвенцията не вменява задължение да се отговори на всеки довод, съдържащ се в твърденията на задържаното лице, но съдията, който разглежда жалба срещу мярка за неотклонение задържане под стража, трябва да вземе предвид конкретните факти, които са изтъкнати от задържания и биха могли да породят съмнение относно съществуването на условията, които са от съществено значение за “правомерността”, по смисъла на конвенцията, на лишаването от свобода (вж. цитираното решение по делото *Николова*, т. 61).

186. Твърденията на жалбоподателя са съдържали такива конкретни факти и не са изглеждали невероятни или лекомислени. Като не са ги взели предвид, националните съдилища не са осъществили съдебен контрол в пределите и с характера, които изисква чл. 5, т. 4 от конвенцията.

187. Следователно чл. 5, т. 4 от конвенцията е бил нарушен.

188. Жалбоподателят се оплаква и от това, че производството не се е развивало бързо и е бил нарушен принципът на равенство на средствата. След като съдът е установил, че по своите предели и характер съдебният контрол, осъществен от националните съдилища по отношение на жалбоподателя, не е отговарял на изискванията на чл. 5, т. 4 от конвенцията, не е необходимо той да изследва дали другите изисквания на тази норма също са били нарушени.

VI. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 5, Т. 5 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

189. Жалбоподателят прави оплакване, че не е разполагал с осигурено от правните процедури право на обезщетение за твърдените нарушения на чл. 5 от конвенцията. Точка 5 на чл. 5 гласи:

“Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, се ползва с осигурено от правните процедури право на обезщетен.”

190. Жалбоподателят твърди, че българското право не му позволява да получи обезщетение за задържане под стража, което е било постановено в нарушение на конвенцията, но в съответствие с формалните изисквания на Наказателно-процесуалния кодекс. Той подчертава, че не е имало нито един случай на задържано лице, което да е получило обезщетение при такива обстоятелства.

191. Правителството не е коментирало това твърдение.

192. Задържането на жалбоподателя под стража е нарушило правото му да бъде своевременно изправен пред съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции (вж. т. 167 по-горе), правото му на гледане на делото в разумен срок или на освобождаване преди гледане на делото в съда (вж. т. 175 по-горе) и правото му да образува производство, в което съд да се произнесе по всички елементи, които имат значение за законността на задържането (вж. т. 187 по-горе).

193. Следователно чл. 5, т. 5 от конвенцията е приложим. Затова съдът трябва да установи дали българското право е предоставяло на жалбоподателя осигурено от правните процедури право на обезщетение за нарушенията на чл. 5 от конвенцията, извършени спрямо него.

194. В съответствие с чл. 2, т. 1 от Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани, лице, спрямо което е била взета мярка задържане под стража, може да търси обезщетение само ако заповедта за задържане бъде отменена поради “липса на законно основание”. Тази формулировка явно има предвид незаконосъобразност по вътрешното право. Доколкото може да се направи извод от оскъдната известна практика по тази разпоредба, чл.

2, т. 1 е бил прилаган само в случаи, когато наказателното производство е било прекратено поради недоказаност на обвинението или когато подсъдимият е бил оправдан (вж. т. 93-95 по-горе).

195. По настоящето дело наложената на жалбоподателя мярка за неотклонение задържане под стража е била възприета от съдилищата като изцяло съответстваща на изискванията на вътрешното право и производството срещу него все още не е завършено. По тази причина жалбоподателят няма право на обезщетение на основание чл. 2, т. 1 от Закона за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани. Не се прилага и чл. 2, т. 2 от цитирания закон (вж. т. 31-64 и 96 по-горе).

196. Следователно в случая на жалбоподателя Законът за отговорността на държавата за вреди, причинени на граждани, не предвижда осигурено от правните процедури право на обезщетение.

197. Такова право явно не е осигурено и от никоя друга норма на българското право (вж. т. 97 по-горе).

198. Поради това съдът констатира, че българското право не предоставя на жалбоподателя осигурено от правните процедури право на обезщетение, както изисква чл. 5, т. 5 от конвенцията. Следователно тази разпоредба е била нарушена.

VII. ТВЪРДЕНИЕ ЗА НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 6, Т. 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

199. Жалбоподателят прави оплакване, че наказателното производство срещу него е било прекомерно продължително. Чл. 6, т. 1 от конвенцията, в относимата си част, предвижда:

“Всяко лице при определянето на ... каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на ... гледане на неговото дело в разумен срок от ... съд ...”

200. Жалбоподателят препраща към твърденията си по чл. 5, т. 3 от конвенцията и добавя, че от изготвянето на мотивите на районния съд през февруари 1999 г. до първото заседание пред въззивната инстанция – окръжния съд, са изминали девет месеца. Наред с това делото е било върнато за допълнително разследване в досъдебното производство и от юни 2000 г. по него не са били извършвани никакви действия.

201. Правителството препраща към твърденията си по чл. 5, т. 3 от конвенцията и подчертава сложността на делото, която изисквала повече време.

202. Производството е започнало през март 1996 г. През ноември 2002 г. – последния ден, в който страните са представили информация, то все още е било във фазата на досъдебното производство след решението на окръжния съд от 5 юни 2000 г., с което присъдата на

жалбоподателя е отменена и делото е върнато за ново разследване (вж. т. 11 и 30 по-горе).

203. Следователно производството е продължило най-малко шест години и осем месеца и според актуалната информация все още не е приключило.

204. Съдът отбелязва, че наказателното производство срещу жалбоподателя се отличава с фактическа и правна сложност. В него участват няколко обвиняеми, срещу които са повдигнати обвинения във връзка с редица финансови сделки (вж. т. 11-13 и 24 по-горе).

205. До октомври 1998 г., когато жалбоподателят е бил осъден от районния съд, не е имало съществени забавяния, дължащи се държавните органи. Окръжният съд обаче е провел първото си заседание по жалбата срещу присъдата през ноември 1999 г. – повече от една година след подаването на тази жалба. Освен това от 5 юни 2000 г. по делото не са били извършвани никакви действия. То все още се намира във фазата на досъдебното производство (вж. т. 27-30 по-горе).

206. Като се имат предвид критериите за преценка на разумната продължителност на производството, изведени в неговата практика (наред с много други вж. жалба *Пелисие и Саси срещу Франция* [*Pélissier and Sassi v. France* [GC], no. 25444/94, 25 March 1999], и жалба *Педерсен и Баадсгаард срещу Дания* [*Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, no. 49017/99, 19 June 2003]), съдът констатира, че продължителността на наказателното производство срещу жалбоподателя не отговаря на изискването за разумен срок по чл. 6, т. 1 от конвенцията.

207. Следователно тази разпоредба е била нарушена.

VIII. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛ. 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

208. Член 41 от конвенцията предвижда:

“Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевщата страна.”

A. Вреди

209. Жалбоподателят претендира обезщетение в размер на 22 400 български лева (около 11 200 евро) за неимуществени вреди. Той е изложил подробни твърдения във връзка с всяко нарушение на конвенцията, извършено спрямо него, като е подчертал тежестта на

случая и е цитирал някои решения на Европейския съд по правата на човека.

210. Правителството твърди, че претенцията е прекомерна както в абсолютен, така и в относителен план, особено като се има предвид стандартът на живот в България.

211. Като има предвид всички обстоятелства по делото и решава по справедливост, съдът присъжда на жалбоподателя 8 000 евро за неимуществени вреди.

Б. Такси и разноски

212. Жалбоподателят претендира 6 685 щатски долара (“долара”) за 135 часа работа на адвокатите в националните производства относно правомерността на неговото задържане и в производството в Страсбург, по тарифа 50 долара на час. Той претендира още 576 долара разноски за превод (96 страници), копиране, изпращане по пощата и режийни разходи. Жалбоподателят е представил договор за адвокатско помощ, справка за изработените часове и пощенски квитанции.

213. Правителството твърди следното: (i) направените разноски в производствата пред българските съдилищата относно задържането на жалбоподателя под стража следва да бъдат приспаднати, тъй като са извън обхвата на делото; (ii) във всеки случай жалбоподателят не е представил обичайните бланки за пълномощно на адвокат, използвани в националните производства; (iii) претендираните разходи за превод и други разходи не се подкрепят от документи; (iv) претендираният брой изработени часове е завишен, тъй като работата на адвоката е могла да бъде свършена най-много за 45 часа; (v) почасовата ставка от 50 долара е завишена, като се има предвид стандартът на живот в България; и (vi) има опасност завеждането на дела пред съда да се превърне в “печеливш бизнес”.

214. Съдът намира, че разноските, направени от жалбоподателя в стремежа му да сложи край на задържането под стража, което е било необосновано продължително, са били необходими и относими към оплакванията по конвенцията. Наред с това съдът отбелязва, че жалбоподателят е представил договор за адвокатско възнаграждение и справка от своя адвокат за извършената работа по неговия случай.

215. Тъй като броят на часовете наистина е твърде голям, тук е необходимо намаление. Също така претендираните разходи за превод не се подкрепят от оправдателни документи.

216. Като има предвид всички относими фактори и след приспадане на 630 евро за правна помощ, получени от Съвета на Европа, съдът присъжда 4 000 евро за такси и разноски.

В. Законна лихва

217. Съдът намира за уместно законната лихва да бъде равна на пределната лихва по заеми, определена от Европейската централна банка, увеличена с три процентни пункта.

ПОРАДИ ИЗЛОЖЕНИТЕ МОТИВИ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 3 от конвенцията;
2. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 10 от конвенцията;
3. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 13 от конвенцията във връзка с чл. 3 и 10 от същата;
4. *Приема*, че са били извършени нарушения на чл. 5, т. 3 от конвенцията, тъй като след арестуването му жалбоподателят не е бил своевременно изправен пред съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, задържането му под стража не е било обосновано през целия период и е било прекомерно продължително;
5. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 5, т. 4 от конвенцията;
6. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 5, т. 5 от конвенцията;
7. *Приема*, че е било извършено нарушение на чл. 6, т. 1 от конвенцията;
8. *Приема*
 - (а) че държавата – ответник, следва да плати на жалбоподателя в тримесечен срок от деня, в който решението стане окончателно съобразно чл. 44, т. 2 от конвенцията, 8 000 (осем хиляди) евро обезщетение за неимуществени вреди и 4 000 (четири хиляди) евро за такси и разноски, като сумите подлежат на конвертиране в местна монета на държавата – ответник, по обменен курс към деня на плащането ведно с дължимите такси;
 - (б) че от изтичането на посочения тримесечен срок до деня на плащането върху горните суми ще се дължи проста лихва в размер, равен на маржиналната лихва по кредити, определена от Европейската централна банка за времето на забавата, увеличена с три процентни пункта;

9. *Отхвърля* претенцията на жалбоподателя за справедливо удовлетворение в останалата ѝ част.

Съставено на английски език и обявено в писмена форма на 11 декември 2003 г. съобразно чл. 77, т. 2 и 3 от правилника на съда.

Сьорен Нилсен
Заместник-секретар

Христос Розакис
Председател